

Symbyly moci v rímskom a kánonickom práve

Veronika Pétiová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Ústav kánonického práva

E-mail: veronika.petiova@flaw.uniba.sk

ORCID: 0000-0002-7910-9097

Symbols of Power in Roman and Canon Law

Abstract:

Authority in law is manifested not only through norms and sanctions, but also through symbols that express authority, power, and position within a hierarchical structure. This paper focuses on the analysis of symbols of power in Roman law, examining their legal, social, and ideological significance, and particularly their reception into current canon law. Roman law, as the foundation of European legal culture, provides a rich set of legal symbols that have also influenced the development of canon law. Canon law adopted and adapted many of these symbols, while at the same time giving them a new – sacred – meaning. The article offers a comparative view of these two legal traditions and points to the continuity and discontinuity in the perception of legal power and its representation.

Keywords: authority; symbol; jurisdiction; Roman law; canon law

Kľúčové slová: moc; symbol; iurisdikcia; rímske právo; kánonické právo

DOI: 10.14712/2464689X.2026.186

Financovanie: Táto publikácia je výstupom grantového projektu GUKPOST/28/2025, názov projektu „Zneužívanie moci a osôb v trestnom kánonickom práve. Historický vývoj, aktuálna právna úprava“. Financované EÚ NextGenerationEU prostredníctvom Plánu obnovy a odolnosti SR v rámci projektu č. 09I03-03-V05-00012.

Úvod

Výrok *Ecclesia vivit iure romano* zaznel už mnohokrát. Je nepochybné, že kresťanstvo v priebehu svojho formovania prijalo množstvo prvkov z rímskeho práva, čo predstavovalo prirodzený vývoj vzhľadom na to, že Cirkev vznikala a rástla v kontexte Rímskej ríše.¹ Recepčia rímskych právnych inštitútov a symbolov v kresťanskom prostredí však neprebíhala mechanicky, išlo o zložitý proces adaptácie, reinterpretácie a teologického prehĺbenia pôvodných významov prevzatých prvkov. Hoci nie je možné vyčerpať všetky rímske symboly, ktoré boli prevzaté v kresťanskej tradícii, cieľom tejto štúdie je poukázať na vybrané symboly moci, ktoré Cirkev používa dodnes, a ktoré možno aspoň čiastočne chápať ako paralely k symbolom známych z rímskej doby.

1. Liturgické rúcho ako symbol moci

Kódex kánonického práva určuje spôsobilých na výkon riadiacej moci v Cirkvi tých, ktorí sú vyznačení posvätným stavom.² Riadiaca moc úzko súvisí s posväcovacou mocou a práve pri úkonoch posväcovacej moci si klerici obliekajú liturgické rúcha. Vďaka tomu, je už vizuálne zrejmé počas vysluhovania sviatostí a svätenín, kto je v danom momente posvätným služobníkom, ktorý je v pozícii vysluhovateľa a kto veriacim, ktorý sviatosť prijíma.

Ak by sme sa pozreli do rímskej tradície, tak už v tých časoch existoval špecifický odev, ktorý sa spájal s úradom. Bola to *toga praetexta*, ktorá sa dostala do popredia najmä v časoch republiky. Nosili ju deti a magistráti.³ V prípade magistrátov tento odev zdôrazňoval posvätnosť ich funkcií a ich úlohu v spravodlivosti a v politickom a náboženskom živote. Vzhľadom na jej farebnú odlišnosť od iných tóg bolo ihneď zrejmé, kto je jej nositeľom. A podobne je tomu aj pri liturgii, kde rúcha ako alba, štóla, ornát či pluviál zdôrazňujú úradnú identitu ich nositeľa, tak ako to bolo aj v prípade *toga praetexta*. Hovorí o tom, že ten kto ich môže nosiť koná preto, že bol ustanovený do cirkevného úradu, ku ktorému prináležia.

Ďalšiu paralelu môžeme nájsť vo farebnom odlíšení rúch cirkevných hodnostárov. Spurrell vidí odkaz na rímsku tradíciu v prípade biskupskej sutany, ktorá podobne ako *toga praetexta* obsahuje purpurové prvky.⁴

Odlíšenie rúch používaných pri liturgii a tzv. klerického civilu nebolo v Cirkvi od počiatku. Po Konštantínovskom obrate a zmene vzťahu medzi Cirkvou a štátom sa biskupi zaradili medzi najvyšších úradníkov Rímskej ríše do skupiny *illustres*. Pápež získal titul *nobilissimus*. Každá z týchto hodností mala svoje vlastné oficiálne odevy a insígnie, a keďže

¹ Porov. PENNINGTON, K. Canonical jurisprudence and other legal systems in the medieval and early modern periods. In: *Diritto Canonico e culture giuridiche nel centenario del Codex Iuris Canonici del 1917. Atti del XVI Congresso Internazionale della Consociatio Internationalis Studio Iuris Canonici Promovendo, Roma 4 – 7 ottobre 2017*. Roma: EDUSC, 2019, s. 109.

² Porov. kán. 129 § 2 CIC.

³ Porov. D. 34,2,23,2. V prípade magistrátov bola *toga praetexta* aj znakom ich právomoci, ktoré boli označované ako *imperium* – moc s právom ukladať tresty, riadiť vojenské a súdne záležitosti (porov. D.1.1.1.1 a D.2.1.1).

⁴ Porov. SPURRELL, M. *The Symbolism of Medieval Churches: An Introduction*. New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2020, s. 56.

biskupi boli medzi týmito hodnosťarmi, získali nárok na ich nosenie.⁵ V štvrtom storočí ešte neexistoval rozdiel medzi liturgickým a každodenným oblečením. Biskupi nemali odlišný odev pri liturgii a v bežnom živote. Napríklad štóla bola vnímaná ako civilný úradný šál a nie špecifický liturgický odev. Keď sa neskôr v šiestom – siedmom storočí menila móda u laikov pod vplyvom oblečenia, ktoré nosili barbari, tak klérus si zachoval starorímske oblečenie. Tak sa z bežného odevu postupne stali liturgické rúcha.⁶ Až neskôr prišlo aj u kléru k odlišeniu civilného oblečenia a liturgických rúch.

Kánonické právo v súčasnosti v kán. 284 CIC predpisuje nosenie duchovného odevu podľa stanovených pravidiel. V liturgii sú klerici povinní používať liturgické rúcha, ktoré je podľa kán. 929 primerané posvätnosti úkonu. Toto oblečenie má v Cirkvi funkciu nielen estetickú, ale najmä právno-symbolickú: vyjadruje právne uznaný stav nositeľa a jeho oprávnenie konať v mene Cirkvi.⁷

2. Biskupské insígnie a ich inšpirácie

Nositeľmi riadiacej moci v Cirkvi sú najčastejšie biskupi, primárne Pápež ako rímsky biskup a diecézny biskup,⁸ ktorí sú najpočetnejšou skupinou zo všetkých ordinárov. Práve na biskupoch si môžeme všimnúť viaceré symboly moci, ktoré majú svoje inšpirácie a paralely v rímskej tradícii. Berla, prsteň, mitra a pektorál sú dnes základnými biskupskými insígniami. V rímskom práve poznáme viacero predmetov, ktoré niesli porovnateľný význam. Je to aj preto, že biskupom bola za vlády Konštantína udelená súdna právomoc v civilných kauzách a ich rozhodnutia boli uznané štátom. Ide napríklad o situácie, kedy bolo možné legitímne prepustenie otroka na slobodu pred biskupom.⁹

Biskupská berla, ktorá je symbolom pastierskej úlohy biskupa, ale aj jeho moci trestať, symbolizuje úlohu, zverenú ordinárom: „Ten, kto stojí na čele v Cirkvi, má s pastoračnou láskou, príkladom života, radou a povzbudením a ak je to potrebné aj uložením alebo vyhlásením trestov, chrániť a podporovať dobro samotného spoločenstva a jednotlivých veriacich a to podľa predpisov zákona, ktoré sa má vždy uplatňovať s kánonickou miernosťou a to so zreteľom na obnovenie spravodlivosti, nápravu vinníka a odstránenie pohoršenia.“¹⁰ Táto z biskupských insígnií môže mať viacero inšpirácií z obdobia, kedy sa kresťanská tradícia utvárala, preto sme sa rozhodli poukázať na niektoré z nich.

Svoj pôvod a inšpiráciu môže mať aj v Starom zákone, v podobe Mojžišovej palice, ktorou viedol jemu zverený ľud.¹¹ Prípadne v *lituus*, ktoré sa používalo pri náboženských kultoch Rimanov a bolo charakteristické zahnutým koncom. Svoj predobraz môže mať

⁵ Porov. LUPI, J. Pontifical insignia: the origin and use. *Melita Theologica*, 1969, Vol. 20, No. 2, p. 45. [online] [cit. 2026-02-21] Dostupné na: <https://www.um.edu.mt/library/oar/bitstream/123456789/25902/1/MELITA%20THEOLOGICA%2020-2%20-%20A2.pdf>.

⁶ Porov. DIX, G. *The shape of the liturgy*. Glasgow: Dacre Press Westminster, 1949, s. 399.

⁷ Porov. kán 831 § 1 CIC 1983.

⁸ Porov. kán. 381 § 1 a 332 § 1 CIC 1983.

⁹ Porov. PLOCHL, W. M. *Storia del Diritto Canonico vol. I. Dalle origini della Chiesa allo scisma del 1054*. Milano: Massimo, 1963, s. 89.

¹⁰ Kán. 1311 § 2 CIC 1983.

¹¹ Porov. DULAHEY, M. *I simboli cristiani*. Milano: Edizioni San Paolo, 2004, s. 107.

aj vo *fascēs*, ktoré boli zväzkami prútov, ktoré niesli *lictōres*¹² pred magistrátmi. Keď sa niesli mimo Ríma bola v nich zaťatá sekera ako vyjadrenie práva trestať *ius gladii*. V Ríme bola z nich sekera odstránená ako uznanie práva rímskeho občana na odvolanie sa proti rozhodnutiu magistráta.

Prsteň bol v rímskom práve znakom právnej subjektivity, dôstojnosti a práva pečatiť dokumenty. Prsteň s pečaťou (*sigillum*) bol atribútom úradníkov, sudcov a patricijov.¹³ V cirkvi sa biskupský prsteň stal symbolom duchovného manželstva¹⁴ s diecézou a právomocou udeľovať sviatosti a vydávať záväzné rozhodnutia. Dnes je jednou z najzreteľnejších biskupských insígnií, keďže ho biskup v Latinskej cirkvi nosí neustále, nielen počas liturgie. Napriek tomu, že biskupský prsteň má zrejme svoje inšpirácie u Rimanov, ktorý poznali napríklad zásnubné prstene, po prvý krát je zaznamenaný ako špecifický symbol úradu biskupa v roku 633.¹⁵ Pečať, ktorá bola často súčasťou prsteňa, bola v Ríme znakom právnej záväznosti dokumentu. V Cirkvi sa používa biskupská a pápežská pečať na overovanie právnych aktov a listín, čím sa zachováva kontinuita právnej symboliky, aj keď dnes už nie vo forme pečatného prsteňa.

Biskupovi je zverená aj učiacia úloha v Cirkvi. Jedným z jej symbolov je katedra. Biskupský stolec *cathedra* sa podľa IV. lateránskeho koncilu stáva „trónom učenia a súdu“.¹⁶ Inštalácia biskupa do katedry je právnym aktom podľa kán. 382 §1 CIC 1983, čo priamo nadväzuje na rímsku prax *inauguratio*. Svoju inšpiráciu a predobraz môže nájsť v *sella curulis*, ktorá bola miestom výkonu magistrátovho úradu.¹⁷ *Sella curulis* bola v Ríme viac než len funkčný nábytok. Išlo o symbol právomoci, ktorá bola štátu vlastná a ktorou poveroval vybraných jednotlivcov – magistrátov s výkonnou, vojenskou alebo súdnou právomocou. Táto sklápacia stolička predstavovala *insigne imperii* – znak štátnej autority.¹⁸ Konštrukčne išlo o krížovo sklápaciu stoličku bez opierky, zhotovenú z dreva, kovu alebo slonoviny, často ozdobenú bronzovými ornamentmi. Mobilita stoličky symbolizovala pohyblivosť a dostupnosť úradníka – jeho prítomnosť na verejných priestranstvách, fórach, v súdoch alebo na vojnových výpravách. Používanie *sella curulis* bolo viazané na výkon verejného úradu *imperium*. Úradník, ktorý ju používal, mal právo udeľovať rozkazy, predsedáť zhromaždeniam a súdiť. Prítomnosť tejto stoličky počas verejných obradov alebo súdnych konaní signalizovala, že rozhodnutia prijaté v tomto priestore majú právnu

¹² Liktori, ktorí sprevádzali najprv kráľa a neskôr aj magistrátov v mnohom evokujú dnešné slávnostné liturgické sprievody. Na čele ide asistencia s krížom a sviecami, ostatní miništranti a nakoniec kňaz, ktorý predsedá liturgickému zhromaždeniu.

¹³ Porov. DAŇOVÁ, M. *Rímske umenie II. Rímsky šperk*. Trnava: FF TU, 2012, s. 17.

¹⁴ Už v klasickej dobe sa výnimočne môžeme stretnúť s odovzdávaním zásnubného prsteňa, aj keď je zrejme, že nešlo o obvyklú alebo nevyhnutnú časť zásnub. Bližšie k tomu pozri: TREGGIARI, S. *Roman marriage: Iusti Coniuges from the time of Cicero to the time of Ulpian*. New York: Oxford University Press, 1991, s. 148 – 149.

¹⁵ Porov. Synoda v Toledu, kán. 28 a DIX, *op. cit.*, s. 413.

¹⁶ IV. lateránsky koncil, kán. 3.

¹⁷ Títus Lívius vo svojom diele *Ab Urbe Condita*, 1.8, uvádza, že *toga praetexta* aj *sella curulis* neboli pôvodne rímske, ale prebraté od Etruskov. „*Alii ab numero auium quae augurio regnum portenderant eum secutum numerum putant. me haud paenitet eorum sententiae esse quibus et apparitores hoc genus ab Etruscis finitimis, unde sella curulis, unde toga praetexta sumpta est, et numerum quoque ipsum ductum placet, et ita habuisse Etruscos quod ex duodecim populis communiter creato rege singulos singuli populi lictores dederint...*“

¹⁸ Porov. CARANDIBI, A. *Atlante di Roma antica*. Milano: Electa, 2012, s. 487 – 488.

platnosť.¹⁹ Schiavone poukazuje na fakt, že tam kde sa v danom momente *sella curulis* nachádzala, tam sa nachádzala aj verejná autorita, ktorá ju používala a v danom momente mohla konať s mocou.²⁰ Kým dnes túto pohyblivosť výkonu moci katedra nepredstavuje, práve naopak do popredia sa dostáva jej statickosť. Katedra predstavuje pevný bod, z ktorého je možné vyučovať právnu nauku. Táto transformácia vychádza aj zo situácie, z ktorou bolo potrebné sa vysporiadať v kontexte očisťovania kresťanskej náuky. Tá bola už od prvých storočí vystavená vplyvu rozličných heréz.

Aj keď *sella curulis* ako konkrétny predmet nebola priamo prevzatá do kresťanskej tradície, jej symbolická logika – stolička ako znak verejnej autority – našla hlbokú odozvu v inštitúcii biskupskej *cathedry*. Už v starokresťanskej dobe sa *cathedra episcopalis* stáva centrálnym znakom jurisdikcie a učiteľského úradu biskupa.²¹

3. Symboly moci v architektúre

V prvopočiatoch sa cirkevné spoločenstvo stretávalo v súkromných domoch. Bolo to najmä z dôvodov toho, že ešte nebol taký počet veriacich, aby potrebovali zvláštnu štruktúru, ale aj z obáv a ochranou pred prenasledovaniami. Keď to postupne okolnosti umožňovali, začali kresťania budovať aj miesta na stretávanie. Najmä za vlády cisára Konštantína po Milánskom edikte sa začalo s výstavbou bazilík, ktoré pozostávali zo štvorcovej auly, rozdelenej viacerými stĺporadiami a apsidou na konci. Táto voľba sa zámernie odchyľuje od rímsky a gréckych chrámov z dôvodu funkcionality. Podobne ako v jeruzalemskom chráme, aj tu do svätyne vstupovali iba kňazi a ľud zostával vonku.²² Aj v súčasnosti je presbytérium miestom, kde sa počas liturgie nachádza iba vysluhovať sviatosti a asistencia. Laici vstupujú do tohto priestoru iba výnimočne, napr. pri prednášaní liturgických čítaní.

Katedrála nebola len miestom, kde bola umiestená biskupská katedra ako symbol učiacej moci, ale kombinuje liturgický a priestor výkonu moci, čo kopíruje rímsku prax výkonu súdnej moci na verejných fórach. Dnes katedrála nepredstavuje iba miesto liturgických slávení, aj keď je na túto úlohu využívaná najčastejšie. Aj u nás na Slovensku sa poslednej dobe stretávame napríklad so zverejnením mien nových biskupov v katedrálach a konkatedrálach. Prípadne aj predstavenie nového Pontifika Cirkvi a svetu na priečelí Svätopeterskej baziliky je situáciou kedy chrám neslúži iba ako liturgický priestor.

4. Gestá ako prejav moci

V rímskom práve hrali neverbálne gestá významnú právnu úlohu. Najznámejším príkladom je gesto ruky pri *stipulatio* bolo formálnom ústnom právnom úkone, kde gesto súhlasného prijatia (často vo forme dotyku alebo vztýčeného prsta) malo právne záväzný charakter.²³ Podobne významné bolo gesto *dextrarum iunctio* – podanie si pravých rúk,

¹⁹ Porov. ROTONDI, G. *Leges publicae populi Romani*. Milano: Hoepli, 1912, s. 198.

²⁰ Porov. SCHIAVONE, A. *Ius. L'invenzione del diritto in Occidente*. Torino: Einaudi, 2005, s. 123.

²¹ Porov. MAZZA, E. *La liturgia della penitenza nella storia. Le grandi tappe*. Bologna: Edizioni Dehoniane, 2013, s. 55 – 56.

²² Porov. BAUDRY, G. *Simboli cristiani delle origini, I – VII secolo*. Milano: Editoriale Jaca Book, 2009, s. 204.

²³ Porov. WATSON, A. *Rome of the Twelve Tables: Persons and Property*. Princeton: Princeton University Press, 1975, s. 88 – 91.

ktoré sa uplatňovalo najmä pri uzatváraní manželstva ako symbol vzájomného súhlasu a spoločenského zjednotenia.²⁴ V ikonografii a verejných nápisocho sa táto forma objavuje ako vizuálny znak zmluvy, záväzku a legitimity.²⁵

Ruka bola v rímskej kultúre znakom autority, prísahy a záväznosti. Jej význam ako nástroja verejného aktu sa preniesol aj do kresťanskej liturgickej a kánonickoprávnej praxe. Osobitne dôležitá je recepcia tohto symbolu v gestách vkladania rúk *impositio manuum*, ktoré Cirkev prevzala do sviatostnej a právnej praxe – predovšetkým pri udeľovaní sviatostí posvätného rádu.

Gesto *impositio manuum* sa objavuje už v Novom zákone²⁶, kde symbolizuje odovzdanie Ducha Svätého a poverenie službou. V latinskej teologickej a právnej tradícii sa následne vyvinulo do formálneho aktu prenesenia právomoci – *traditio officii*. Je považované za podstatný prvok sviatosti svätenia, a teda nejde len o duchovný znak, ale aj kánonickoprávny úkon, pretože spôsobuje konštitutívne začlenenie do hierarchickej štruktúry Cirkvi.²⁷ Pri vysviacke biskupa má byť vkladanie rúk vykonané výlučne vysväcujúcim biskupom a spolusvätitelmi, čo podčiarkuje nielen jednotu episkopátu, ale aj kánonickú legitimitu aktu.

Záver

Recepciou rímskych symbolov moci sa kresťanstvo neodklonilo od evanjelia, ale transponovalo antickú mocenskú symboliku do duchovného priestoru. Rímske právo a jeho gestá, znaky úradu a verejné formy výkonu moci boli v Cirkvi reinterpretované – z nástroja štátnej autority sa stali znaky služby a posvätenia. Kánonické právo pritom nezostáva len teologickým systémom, ale zachováva právny realizmus rímskej tradície. Táto komparácia ukazuje, že symbol v práve nie je len dekoratívny prvok, ale funkčný znak, ktorý nesie právny účinok, integritu úradu a normatívnu silu.

²⁴ Porov. TREGGIARI, *op. cit.*, s. 167 – 170.

²⁵ Porov. PICCALUGA, G. La dextrarum iunctio nella simbologia romana. *Rendiconti della Pontificia Accademia Romana di Archeologia*, 1965 – 1966, Vol. 38, s. 103 – 123.

²⁶ Porov. Sk 6,6; 1 Tim 4,14.

²⁷ Porov. FRAUSINI, G. *La teologia del sacramento dell'ordine. Nell'iter di revisione postconciliare dei riti di Ordinazione*. Assisi: Cittadella, 2019, s. 58.